

autorov uloženi trud urodili su detaljnom sintezom ratnih zbivanja i prilika na jugu Hrvatske od 1941. do 1944. godine, a takvih priloga u hrvatskoj historiografiji nedostaje. Istražujući prošlost Dubrovnika i njegove okolice, u radovima iskustvenog povjesničara Franka Miroševića knjiga *Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* je zaokružena studija i svojevrsno upozorenje na ratne strahote.

Marija Benić Penava

Tonko Barčot, *Prešućeni rat - Korčulanski kotar u I. svjetskom ratu*. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2016, 486 str.

Knjiga *Prešućeni rat - Korčulanski kotar u I. svjetskom ratu* podijeljena je u 17 velikih poglavlja, koja opet imaju potpoglavlja prema potrebi obrade teme. To su: 1. Zbogom "Belle epoqe", 2. Početak rata - režirana predstava i stvarne emocije, 3. Politička scena između odanosti habsburškoj kruni i jugoslavenskih osjećaja, 4. Život podređen vojsci, 5. Ugroženost s mora i iz zraka, 6. Progona talijanskih državljana, 7. Gospodarski kolaps, nestašice i smrt od gladi, 8. Škole - glavni oslonac ratnog režima, 9. Društveni život u ratnom taktu, 10. U inozemstvu - logor ili fronta, 11. *Lijevajući svoju krv* u austrougarskim postrojbama, 12. *Deziteri i izdajnici*, 13. Godine negativnog prirasta i zaraznih epidemija, 14. Miris revolucije, 15. Kratko je trajalo slavlje, 16. Posljedice rata, 17. Sažetak - rat u etapama. Ispod osnovnog teksta je predgovor, a na kraju su priloge koji sadrže popis umrlih, ranjenih, zarobljenih kako vojnika, tako i stanovnika korčulanskog kotara. Na kraju je dodan popis izvora i literature, te engleski sažetak.

Na osnovi izvorne građe i relevantne literature, autor je napisao navedenu monografiju, u kojoj se opisuju prilike na otoku Korčuli, Lastovu i većem dijelu polutoka Pelješca (koji je tada

pripadao korčulanskom kotaru) u vrijeme Prvog svjetskog rata, protkane teškim socijalnim obilježjima. U korčulanskom kotaru za vrijeme Prvog svjetskog rata nije bilo oružanih borbi, već je postojala djelomična ugroženost iz zraka i s mora od strane Antantinih pomorskih i zračnih snaga, naročito od 1915. godine, kada je Italija ušla u rat. Stanovništvo korčulanskog kotara najprije je osjetilo rat mobilizacijom brojnih muškaraca, što je izazvalo teške posljedice u obradi vinograda i maslinika. Sve navedeno prouzrokovalo je gospodarski kolaps, koji se manifestirao nestašicom svih namirnica, pa i smrću zamjetnog broja stanovnika korčulanskog kotara.

Autor u ovom djelu prati utjecaj rata na raspad gospodarstva, osobito industrijske djelatnosti (osim onih grana koje je pomagala ratna mornarica). Racioniranje hrane maksimiranjem cijena nije pogodovalo proizvodnji, pa je hrane nestalo s tržišta, a autor pokazuje da su se doneseni propisi vezani uz prehranu kršili i da je skupoća rasla. Osjetilo se to već u kolovozu 1914. godine i nastavilo na raznim područjima, raznim načinima, pa se posezalo za nezakonitim rješenjima u prometu hrane, a cvala je trgovina, osobito verižna i nezakonita. Autor je vrlo impresivno i detaljno opisao kako se nestašica hrane povećavala s trajanjem rata i kako je 1918. godine gotovo nestalo hrane s tržišta, a snabdijevanje je bilo moguće samo u slobodnoj trgovini. Pritom se vlast uzaludno borila protiv nezakonite trgovine i uvoza krijumčarene robe iz banske Hrvatske. Sve navedeno uvelike je utjecalo na rast zaduživanja, prvenstveno kod sirotinje. Bijeda je izazvala krađe svega što je služilo preživljavanju. Autor je prikazao kako se, uslijed nevolje, postepeno gotovo potpuno izgubila socijalna osjetljivost, što je prikazano izvanredno zorno na konkretnim primjerima. U to teško vrijeme autor je opisao brigu za prehranu djece, koju je organizirao Zavod Andela čuvara u Korčuli, čije je zaštitništvo preuzela nadvojvodkinja Marija Josepha v. Habsburg. Iz knjige Tonka Barčota nepobitno je vidljivo da je Prvi svjetski rat nanio veliku materijalnu i moralnu štetu stanovnicima korčulanskog kotara.

Opisujući odjek rata na društveni život stanovništva korčulanskog kotara, autor konstatira

pojavu deaktivizacije i samoraspuštanja mnogih kulturnih društava. Ona pak koja su nastavila djelovati proslavljavala su vladareve obljetnice i prve pobjede u početku rata, ali i sudjelovala u žalobnim povorkama nakon smrti cara i kralja Franje Josipa I. Među njima se ističe Pjevačko društvo Sv. Cecilija u gradu Korčuli. Kulturne djelatnosti u 1918. godini uvelike su se koristile u političke i prikrivene antiaustrijske i progugoslavenske djelatnosti.

Pažnju čitalaca sigurno će plijeniti poglavlje u kojem su opisana stradanja Korčulana i Pelješčana na frontovima, gdje oni *lijevaju svoju krv* u austrougarskim postrojbama, ginu i gube slobodu u logorima i bespućima hladnog Sibira, ali i bježe iz vojske, naročito kad su dolazili na dopust i više se nisu vraćali u svoje jedinice. Zbog bijega s fronta okrutno su ih proganjale austrougarske vlasti, kao pobunjenike i izdajnike.

Na kraju monografije autor donosi opširan sažetak onoga o čemu piše i to rezimira u četiri bitna dijela: a) početni ratni zanos, b) tegobe koje se u životu stanovništva vrlo brzo pojavljuju, c) pojava opće demoralizacije, i na kraju d) predrevolucionarno vrenje. Knjiga završava priložima koji sadrže: popis umrlih od gladi, popis ranjenih vojnika, popis gubitaka, popis poginulih i umrlih vojnika, popis umrlih od šarlaha, dizenterije i španjolske gripe. Navedeni prilozi prezentirani su tablicama. Prema podacima koji proizilaze iz tablica, u kočulanskom kotaru je za vrijeme Prvog svjetskog rata umrlo od gladi 50 ljudi, ranjenih vojnika bilo je 451, zarobljenih vojnika 193, poginulih i umrlih vojnika 410, od šarlaha je umrlo 59 ljudi, od dizenterije 157, a od španjolske gripe 295 ljudi. Kad je riječ o navedenom, vrijedno je istaći da je autor evidentirao svakog umrlog, poginulog i zarobljenog vojnika po imenu, prezimenu, godini rođenja, mjestu boravka, mjestu ukopa, njegovoj pripadnosti određenoj vojnoj jedinici i formaciji, položaju u formaciji, uzroku i okolnostima smrti. Dakle, autor je do tančina utvrdio sve okolnosti pod kojima je određeni vojnik ili stanovnik umro ili poginuo. Rijedak je to primjer da jedan čovjek tako težak, obiman i nadasve human rad sačini uz pomoć ostavinskih spisa, matičnih knjiga, publikacija i Ratnog ministarstva Austro-Ugarske Monarhije. Autor je koristio izvore iz

Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, Državnog arhiva u Dubrovniku, a najviše iz Arhivskog sabirnog centra Korčula - Lastovo, te manje iz Biskupskog arhiva u Dubrovniku, arhiva župskih ureda, matičnih ureda s područja mjesta na otoku Korčuli i poluotoku Pelješcu, kao i iz velikog broja privatnih zbirki, pa web izvora, novina i publikiranih izvora, kao i relevantne literature.

Autor je minucioznom istraživanjem i kvantificiranjem izvukao mnoge činjenice iz potpunog zaborava. Knjigom je oživio sjećanje na mnoge elitne obitelji, ali i na patnje žena i djece, kao i na zaboravljeno domoljublje. Autor ne završava knjigu prestankom ratnih zbivanja, već teškim ratnim posljedicama - španjolskom gripom koja je pokosila veliki broj stanovnika korčulanskog kotara. Rijetko se viđa tako detaljan opis djelovanja španjolske gripe kako ga je dao Tonko Barčot u ovom djelu.

Politici je autor dao onoliko mjesta koliko je bilo potrebno da se razumije ponašanje pojedinih ljudi i slojeva. Ti dijelovi knjige napisani su pošteno i krajnje objektivno. Opisano je kako su mnogi, do tada narodnjaci, koji su se prije rata zalagali za jugoslavensko ujedinjenje, u ratu promijenili svoje mišljenje iz oportunističkih razloga, a neki su potom još jednom uspješno promijenili stranu. Knjiga prvi put iznosi mnoge nepoznate detalje o rekvizicijama i mobilizaciji vojne i radne snage za front, ali i za bokokotorsko brodogradilište. Radna obaveza je 1916. proširena s 50 na 55 godina života.

Prvi put saznajemo iz jedne lokalne monografije za sudbinu naših iseljenika za vrijeme rata, koji su u Australiji i Americi tretirani kao podanici neprijateljskih država te su mnogi bili internirani u logore, a mnogi i potjerani s posla. U Australiji je internirana 91 osoba s otoka Korčule. Interniranih je bilo i u Egiptu, te u Rumunjskoj nakon prelaska ove zemlje na stranu Antante. No, iseljenici su bili i aktivisti *Jugoslavenskog odbora*, jugoslavenski dobrovoljci, a na Solunskom frontu bilo je više od 80 Korčulana dobrovoljaca.

Odlično poglavlje o ratovanju i smrti Korčulana na ratištima Austro-Ugarske Monarhije sadrži i opis ustroja austrougarske vojske. Mobilizacije su bile iz godine u godinu sve rigoroznije,

pa su rođeni od 1865. do 1898. teško izbjegli ratnu službu u nekom obliku. Autor je na temelju pisama i dokumenata iz privatnih zbirki opisao sva ratišta na kojima su se borili Korčulani. Pružio je i plastičan opis borbi, života na bojišnicama, kao i duševno raspoloženje vojnika koje se s trajanjem rata mijenjalo, paralelno s raspoloženjem polugladnog i bolešću ugroženog stanovništva na Korčuli i Pelješcu. Izvrstan je opis bitke na bojišnici u Srbiji, na Crnom Vrh, iz pera Petra Miroševića, koja ostaje kao jedna od najkrvavijih bitaka između austrougarske vojske i vojske Kraljevine Srbije. Ova je bitka završila sredinom prosinca 1914. povlačenjem austrougarske vojske preko Save, što je u svom dnevniku opisao Velolučanin Antun Vlašić, koji je bio u dobojskoj kasarni. U Prvom svjetskom ratu odlikovani su mnogi Korčulani i Pelješčani, ali su mnogi ostali i invalidi. Autor piše i o stanovnicima korčulanskog kotara koji su bili zarobljeni na talijanskom, srpskom i ruskom frontu.

Ovu krasno sročenu monografiju, potpuno originalno i nesvakidašnje znanstveno djelo, autor je mogao napisati zahvaljujući smišljenom metodološkom postupku, sagledavajući zbivanja u totalu onodobnog života. Uložio je nemjerljivo velik trud, zalaganje, umješnost, intuiciju i nadašve veliku ljubav prema prošlosti svoga kraja. Nije dozvolio da ni najmanja pojava, činjenica i problem ostanu neobrađeni, koristeći pritom prvenstveno izvore, kao i vlastitu intuiciju da uđe u svaku poru života onoga doba, prezentirajući ga čitatelju na najpristupačniji način. Slobodno se može reći da autor u ovoj monografiji nije zaobišao ništa što se moglo naći i saznati iz izvorne građe, literature, ali i usmene predaje koja u mnogim obiteljima i dalje živi. Opisujući život stanovnika Pelješca, Lastova i Korčule u Prvom svjetskom ratu, autor ga je dao u totalu. Život ljudi u vrijeme rata bio je podređen vojsci, za čije su se snabdijevanje seljacima oduzimali svi viškovi, pa i više od toga. Sve se popisivalo, rekviriralo, ratu su bila podčinjena i školska djeca, ne samo kao skupljači ljekovitog bilja, odjeće, obuće, hrane, već i kao goniči mazgi i konja.

Kao glavno, ali i izvrsno obilježje ovog djela ističe se povezanost kronološkog slijeda i problemskog pristupa povijesnim činjenicama i

procesima. Kronološko - problemski pristup djelu daje izuzetno kvalitetno obilježje povijesne cjeline. Ova je knjiga u biti sinteza ondašnjih socijalnih, političkih, kulturnih i demografskih prilika u tom kotaru, a svaka iznesena tvrdnja potkrijepljena je izvorom. Rijetke su u našoj historiografiji knjige s ratnom tematikom koje su dokumentirane i transparentne kao ova, i iz koje se kao na filmu može sagledati život ljudi u ratnom vohoru. Kao metodološki uzorak mogla bi se primijeniti i za opis ratnih prilika u drugim sredinama dalmatinske obale i otoka.

Monografija *Prešućeni rat - Korčulanski kotar u I. svjetskom ratu* kapitalno je djelo za upoznavanje prilika u Prvom svjetskom ratu u korčulanskom kotaru. Ona je sinteza jednog važnog vremena koje dosad nismo poznavali. Iz ove monografije saznajemo zapravo sve o ratu i životu u korčulanskom kotaru - od uzroka njegova početka, njegova tijeka i posljedica koje su ostavile upečatljiv trag na život ljudi, koji su dobrovoljno ili suprotno svojoj volji, direktno ili indirektno uvučeni u rat.

Knjiga je obogaćena brojnim vrlo dobrim likovnim priložima, tablicama, faksimilima, zemljovidima, dijagramima i slikama.

Franko Mirošević

Slaven Bertoša, *Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji*. Pazin-Barban-Pula: Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre, Općina Barban, Državni arhiv u Pazinu i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2015, 319 str.

Knjiga Slavena Bertoše *Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji* tiskana je 2015. u izdanju Katedre Čakavskog sabora u Pazinu i Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, uz suizdavaštvo Državnog arhiva u Pazinu i Općine Barban.